

اثر فصلنامه علمی فنی هنری ۷۹

زمستان ۱۳۹۶

شماره استاندارد بین المللی: ۱۶۴۷-۱۰۲۴

شماره استاندارد بین المللی الکترونیکی: ۴۱-۳۵-۲۲

درجه علمی: علمی ترویجی

صاحب امتیاز: پژوهشگاه سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری

مدیر مسئول: جلیل گلشن

سردبیر: مهناز اشرفی

هیئت دبیران (تحریریه): سیدمحسن حبیبی (استاد دانشگاه تهران)، سیدحسین بحرینی (استاد دانشگاه تهران)، فرهاد تهرانی (دانشیار دانشگاه شهید بهشتی)، محمدرحیم صراف (دانشیار پژوهشگاه میراث فرهنگی)، مهرداد قیومی بیدهندی (دانشیار دانشگاه شهید بهشتی)، حمیده چوبک (دانشیار پژوهشگاه میراث فرهنگی)، علی زمانی فرد (استادیار دانشگاه هنر تهران)، مهناز اشرفی (استادیار پژوهشگاه میراث فرهنگی).

مدیر اجرایی: محمدعلی مخلصی

مدیر داخلی و معاون سردبیر: ذات الله نیکزاد

ویراستار: عبدالله مؤذنزاده کلور

مترجم: شروین معظمی گودرزی

حروفچینی و صفحه آرایی: نوربخش

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

نشانی دبیرخانه: تهران، تقاطع خیابان امام خمینی (ره) و سی تیر،

روبه روی موزه ایران باستان، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، پلاک ۲،

پژوهشکده ابنیه و بافت‌های تاریخی فرهنگی

کد پستی: ۱۱۳۶۹۱۳۴۳۱

تلفن: ۶۰-۶۶۷۳۶۴۵۲ (داخلی ۳۴۴)

وبگاه: Journal.richt.ir/athar

پست الکترونیک: atharmiras@gmail.com

قیمت: ۱۲۰۰۰۰ ریال

لیتوگرافی و چاپ: تندیس نقره‌ای

اسامی داوران این شماره:

مهناز اشرفی، علیرضا انبسی، علی صدراپی، بهروز عمرانی، مجید لباف‌خانیک، فتح‌الله نیازی، رضا نوروزی، ذات‌الله نیکزاد.

- نقل مطالب مجله اثر با ذکر مأخذ آزاد است.

- نظر نویسندگان الزاماً نظر مجله نیست.

- این نشریه در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (ISC) نمایه می‌شود.

-
- ۳ ■ پژوهشی درباره ساختار معماری بنای آرامگاهی خرّقه در فیروزآباد فارس
حسام‌الدین احمدی، فخرالدین محمدیان، خدیجه شریف‌کاظمی
- ۱۷ ■ بررسی فلزگری کهن در بخش میمه اصفهان، با تکیه بر پتروگرافی سرباره‌های فلزی
علی اعراب، سیدایرج بهشتی
- ۲۹ ■ بازنمایی قنات وقف‌آباد در منظر شهری سده‌های هشتم و چهاردهم هجری شمسی
علی اصغر سمسار یزدی، آمنه کریمیان
- ۴۷ ■ روش‌شناسی تعیین حریم جی باستان اصفهان
ذاکر عاملی
- ۶۱ ■ کرانه‌های جنوبی رود ارس در گذر زمان با نگاهی بر پاکنش فضایی و زمانی استقرارها
سپیده مازیار، علی زلّقی
- ۷۵ ■ بررسی و تحلیل برج مهمان‌دوست دامغان
نگار یوسفی
- ۸۹ ■ گزارش مقدماتی نخستین فصل بررسی و شناسایی باستان‌شناسی شهرستان قلعه‌گنج (بخش چاه‌دادخدا)
محمد مرتضایی، سلمان نجم‌افروز
- ۹۹ ■ تازه‌های کتاب و مجله کتابخانه پژوهشگاه میراث فرهنگی
معصومه ازقندی، ستاره اسحق تیموری

پژوهشی دربارهٔ ساختار معماری بنای آرامگاهی خرّقه در فیروزآباد فارس

حسام‌الدین احمدی

دانشجوی دکتری باستان‌شناسی، دانشگاه هنر اصفهان
Email: Ahmadi.hesamalddin@yahoo.com

فخرالدین محمدیان

دانشجوی دکتری باستان‌شناسی، دانشگاه مازندران (نویسندهٔ مسئول)
Email: Fakhredin.gh@gmail.com

خدیجه شریف کاظمی

دانشجوی دکتری باستان‌شناسی، دانشگاه بوعلی سینا همدان
Email: Khadijehshrf@gmail.com

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۴/۱۴

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۲/۲۴

چکیده

آرامگاه‌ها در فرهنگ و تمدن بشری همواره جایگاه والایی داشته‌اند و بخش اعظمی از روند تکامل معماری در گذر تاریخ در آنها قابل مشاهده است. شکل‌گیری و هویت این ابنیه اغلب در پیوند با شخصیت‌های مذهبی و یا بزرگان محلی و منطقه‌ای تبیین می‌شود. آرامگاه سیدداود فهلوی در روستای خرّقه در فیروزآباد فارس واقع است. این بقعه که در مجاورت قبرستان منطقه بنا شده، از قداست خاصی در میان ساکنان این منطقه برخوردار است. مقالهٔ پیش رو در پاسخ به دو پرسش انجام گرفته است؛ نخست آنکه ماهیت و کارکرد این آرامگاه با توجه به تاریخ و فرهنگ منطقه چیست؟ و دیگر اینکه، با توجه به ساختار معماری بنا، این آرامگاه کی ساخته شده است؟ این تحقیق در پی آن است به پرسش‌های مطرح‌شده پاسخی منطقی و روشمند بدهد. روش پژوهش به شیوهٔ تاریخی - تحلیلی بوده است. همچنین اطلاعات مورد نیاز این پژوهش ابتدا با جمع‌آوری اطلاعات تاریخی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و سپس با مستندسازی داده‌ها و بهره‌گیری از بررسی‌های میدانی و تهیهٔ نقشه بنا انجام گرفته است. در این پژوهش سعی شده، ضمن بررسی پیشینهٔ بنا به معرفی و تاریخ ساخت آن و چگونگی روند شکل‌گیری کالبد بنا پرداخته شود. برآیند تحقیق نشان می‌دهد این بنا در ابتدا به سبک چهارطاقی‌های ساسانی و بر مبنای یک معماری بومی شکل گرفته و در ادامه با تغییراتی ساختاری در راستای هویت آیینی و اجتماعی منطقه، در قالب بنای خانقاه و آرامگاه تجلی یافته است.

واژه‌های کلیدی

آرامگاه خرّقه، تصوف، معماری، فیروزآباد.

۱. مقدمه

آرامگاه سیدداود فهلوی از عرفای سده هشتم هجری در ۲۰ کیلومتر جاده فیروزآباد به فراشبند واقع شده است. این بنا امروزه به عنوانی مکانی زیارتگاهی مورد توجه و احترام مردم منطقه است. در پیرامون این بنا گونه‌های دیگر معماری احتمالاً کاروانسرا و آسیاب قرار داشته است که در پیوند با مجموعه امامزاده داود و روستا بوده اما در حال حاضر فقط رواق‌های کاروانسرا در اطراف آرامگاه بر جای مانده است. به نظر می‌رسد ساختار معماری این بنا همانند برخی بناهای آرامگاهی از جمله مجموعه‌های شاه نعمت‌الله ولی، شیخ عبدالصمد نطنز، شیخ احمد جام، و بسطام به صورت مجموعه‌ای آرامگاهی و مرتبط با اندیشه تصوف مقبول جامعه زمان خود بوده است. این بنا با وجود اینکه همانند بسیاری از آثار معماری در بافت شهری قرار نگرفته و امروزه به مرمت جدی نیازمند است، همچنان هویت اجتماعی و فرهنگی خود را حفظ کرده است. از نکات قابل توجه و قابل تأمل در معماری این آرامگاه، چگونگی فرایند شکل‌گیری و ساختار عناصر کالبدی بنا است که روند تغییر اشکال چهارضلعی طبقه اول به شش ضلعی طبقه دوم را با به‌کارگیری فضای گنبدی شکل و استفاده از سنگ در کاربندی آن بیان می‌کند. از مهمترین اهداف این پژوهش علاوه بر تبیین ساختار معماری بنا، تعیین تاریخ ساخت بنا و درک و شناخت هویت اجتماعی و فرهنگی آن با توجه به کارکرد آن در دوره‌های مختلف اسلامی است.

۲. پیشینه پژوهش

در باره بنای خرقة پژوهش‌های اندکی صورت پذیرفته است. از منابع تاریخی‌ای که در این مقاله از آن بهره گرفته شده می‌توان به کتاب فردوس المرشديه فی اسرار الصمدیه نوشته محمود بن عثمان از عرفای شیخ ابواسحاق کازرونی اشاره کرد که در آن به بخشی از وقایع تاریخی در زمان شیخ داود فهلوی پرداخته است. در منابع جدید نیز می‌توان به بررسی باستان‌شناسی رضا نوروزی (۱۳۸۴) در فیروزآباد فارس اشاره کرد که به توصیف و شرح این بنا پرداخته است. از آنجا که تاکنون پژوهشی جامع در مورد ساختار معماری بنای خرقة و کارکرد آن طی دوران اسلامی صورت نپذیرفته است، اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش آشکار می‌شود.

۳. اندیشه تصوف و شکل‌گیری خانقاه

تاریخ ایران در دوران اسلامی همواره با تصوف عجین بوده است به نحوی که این اندیشه و به دنبال آن رفتارهای آیینی و اجتماعی آن در ابعاد گوناگون و گسترده و در ارتباط با مظاهر فرهنگی جامعه تجلی یافته است. بسیاری از محققان

از دیرباز، نسبت صوفیان را به «اهل صفه» رسانده‌اند. اهل صفه گروهی از مهاجران همراه حضرت پیامبر (ص) بودند که خانمان‌شان را در مکه وانهاده بودند و در مدینه فقیرانه می‌زیستند. آنان در صفه یا سکویی مجاور مسجد پیامبر با زهد و قناعت زندگی و بندگی می‌کردند و در جنگ‌ها از نزدیکان پیامبر بودند (یغمایی، ۱۳۳۹ ج ۱: ۱۷۶؛ نامقی، ۱۳۸۹: ۳۷؛ محمد بن منور، ۱۳۸۹: ۳۱۶ و ۳۱۷). اگر «اهل صفه» نیای صوفیان باشند، خود «صفه» نیای خانقاه است (قیومی بیدهندی و سلطانی، ۱۳۹۳: ۶۸). پس از پیدا شدن جماعت صوفیه، آنان همواره مکان‌هایی برای عزلت و فکر و ذکر از کوه‌ها و غارها (کیانی (میرا)، ۱۳۶۹: ۸۴-۸۷) گرفته تا کنج مساجد در نظر می‌گرفتند (انصاری، ۱۳۸۶: ۳۱۶ و ۴۰۴؛ قشیری ۱۳۸۸: ۳۷۵ و ۳۸۷ و ۴۹۰). با گذشت زمان جماعت صوفیان، رسم و راهی خاص یافتند و ناگزیر از مساجد رسمی بیرون رفتند و گاه مسجدهایی خاص برای خود ساختند. از کهن‌ترین شواهد این مساجد خاص «مسجد شونیزیه» در بغداد است که پیروان جنید بغدادی برپا کردند (کیانی (میرا)، ۱۳۶۹: ۷۸) و از خلال رساله قشیری می‌توان فضای آن را در آن روزگار تصور کرد (قشیری، ۱۳۸۸: ۶۶۶ و ۷۰۹). بعدها در کنار این مسجد، مدفن صوفیان قرار گرفت و به عنوان زیارتگاه ایشان درآمد (کیانی (میرا)، ۱۳۶۹: ۷۹). هرچند جدایی صوفیان از مساجد رسمی، بعدها دستاویزی برای مخالفان تصوف شد (ابن جوزی، ۱۴۵: ۱۳۶۸).

تصوف در اواخر سده نخست و اوایل سده دوم هجری پا گرفت؛ اما در اواخر سده چهارم و اوایل سده پنجم در خراسان و به دست کسانی چون ابوالحسن خرقانی (۳۵۲-۴۲۵ق) و ابوسعید ابوالخیر میهنی (۳۵۷-۴۴۰ق) قوام یافت. پیش از ایشان نیز صوفیان نامی و گمنام بسیار بودند و حتی کانون‌های تجمعی داشتند و به نام‌های مختلف آن را می‌خواندند. در قرون میانی استقبال و گرایش بخش عظیمی از جامعه به تصوف و به دنبال آن حمایت حکومت از آنان، جایگاه اجتماعی و سیاسی ممتازی را برای آنها به ارمغان آورد. این فرایند نیازمند به امکانی برای کانون رشد و هم‌گرایی و هویت اجتماعی آنها شد. در حقیقت جامعه تصوف با ساختار اعتقادی و اجتماعی، در پیوندی معنادار و عمیق با هنر از جمله هنر معماری، تجلی یافت.

ابوسعید نخستین کسی بود که سنت‌ها و نظام خانقاهی را پدید آورد و خانقاه‌نشینی را باب کرد (قیومی بیدهندی و سلطانی، ۱۳۹۳: ۶۷). خانقاه‌ها در دوره سلجوقی طی سده پنجم و ششم هجری شکوفا شدند.

خانقاه اغلب بیانگر بنایی است برای تجمع عارفان و صوفیان و درویشان. نقشه و شکل خانقاه مانند مدارس علوم دینی شامل حیاط چهارگوش مستطیلی، حوضی در

وسط حیاط و باغچه‌ای باصفا در چهار گوشه است. خانقاه در ساده‌ترین شکل خانه‌ای برای گروهی از پیروان و مریدان بود. در هر خانقاه، حجره‌هایی به نام «دارالضیافه» (مهمان‌پذیر) وجود داشت که در اختیار مسافران قرار می‌گرفت. حجره‌ای نیز به «پیر» اختصاص داشت (مشائق، ۱۳۸۷: ۲۱۲).

پیدایش خانقاه در نظام تصوف نقش مهمی در به وجود آمدن بناهای عام‌المنفعه برای بینوایان و افراد تهیدست جامعه داشته است، به طوری که لزوم فراهم‌آوری وسایل رفاهی و معیشتی درویش و فقرا به ساخت حمام، آشپزخانه، آسیاب، کاروانسرا، بازار، مسجد، و... در کنار خانقاه منجر شد. هر چند که این بناها در ابتدای امر در کنار خانقاه‌ها جای داشتند، اما پس از فوت ابوسعید توسط مریدان و فرزندان در کنار مقبره او جای داده شد تا سنت و وصیت شیخ مینی بر دستگیری از فقرا و درویش باقی بماند. فضاهای عام-المنفعه به زودی و به مرور زمان به عنوان یک سنت و اصل تصوف در اطراف خانقاه و مقابر مشایخ متصوفه جای گرفتند (حسینی، ۱۳۸۸: ۲۰). نخستین خانقاه با فرقه کرامیه و از طریق آن با کیش و آیین مانی مرتبط بود. با این همه، این صوفی‌گری بود که به شکلی دائم، بر این نهاد سلطه یافت (هیلن‌براند، ۱۳۸۷: ۶۸۰). نمونه دیگر مسجد شیخ ابواسحاق کازرونی، سرسلسله طریقت مرشدیه (سده چهارم هجری) در کازرون است که نخست، در مسجد جامع و سپس، در مسجد محله زیر کازرون منبر می‌رفت. چون مخالفان در مجالس او اختلال ایجاد کردند، ناگزیر از شهر بیرون رفت و در حومه کازرون، محرابی سنگی و سپس مسجدی برآورد و آنجا را جایگاه خود و پیروانش ساخت. زرتشتیان و مخالفان شیخ بارها محراب و مسجد او را ویران کردند. سرانجام در سال ۳۷۱ق از اموال یکی از مریدانش، مسجدی ساخت که مقر اصلی مرشدیه شد (شیخ الحکامی و لاله، ۱۳۸۷: ۱۱۴). فریتز میسر، مصحح فردوس المرشدیه در مقدمه این کتاب می‌نویسد: هیچ روشن نیست که سیدداود فهلوی در چه سالی می‌زیسته ولی آنچه مسلم است آن است که وی از مردم کازرون است و آخرین کسی است که شایستگی آن را داشته تا خرقة اصلی متعلق به شیخ ابواسحاق کازرونی به دست او برسد و چون وی در دهکده فهلوی که در جوار فیروزآباد است، وفات یافته و با وفات او اساساً سلسله کازرونیه نیز از میان رفته است (محمود بن عثمان، ۱۳۳۳: ۹ و ۷). همچنین در کتابی که سیدداود فهلوی در سیره شیخ نوشته است: اصل خرقة شیخ مرشد را از پشم قوچی که خداوند از بهشت برای قربانی شدن به جای حضرت اسماعیل(ع) فرستاد، مادر اسماعیل(ع) برای حضرت ابراهیم(ع) دوخت. این خرقة به بسیاری از پیامبران رسید، تا اینکه پیامبر خاتم(ص) آن را به عنوان تبرک به اویس قرنی داد. این خرقة بین مشایخ دست

به دست می‌شد تا در نهایت به شیخ مرشد رسید. سیدداود فهلوی حیات شیخ را درک نکرد، لکن اقتدا به شیخ مرشد کرد و با روح وی ارتباط قلبی داشت. خرقة شیخ مرشد نیز بدون آن که کسی از آن مطلع شود به ایشان رسید. در حال حاضر نیز آن خرقة به رنگ شتر بوده و نزد فرزندان شیخ در «فهلوی» یکی از روستاهای هم‌جوار فیروزآباد است (همان، ۲۲-۲۳). در فردوس المرشدیه از فعالیت‌های امین‌الدین بلیانی در قرن هشتم هجری به اسم شیخ مرشد و ساختن بناهایی منسوب به شیخ مرشد سخن رفته است. در این کتاب محمود بن عثمان، مرید شیخ امین‌الدین، از زبان او سخنانی را در مورد شخصیت شیخ مرشد نقل می‌کند.

۴. یافته‌های تحقیق

۴.۱. موقعیت جغرافیایی آرامگاه امامزاده سیدداود فهلوی امامزاده سیدداود بقعه‌ای با گنبد سبز در یک دره و میان روستای «خرقه» واقع شده است. فضای پیرامونی آرامگاه در تصویر ۱ قابل مشاهده است.

تصویر ۱. موقعیت آرامگاه خرقة در فضای روستا (عکس از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

روستای خرقة در بخش مرکزی فیروزآباد، ۲۰ کیلومتر جاده فیروزآباد به فراشبند، در استان فارس قرار دارد (نقشه ۱). وجه تسمیه روستای «خرقة» می‌تواند اشاره به خرقة‌ای باشد که از شیخ کازرونی به سیدداود فهلوی رسیده است. این روستا در گذشته از جمعیت بسیاری برخوردار بوده که بعدها با رخداد زلزله تابستان ۱۳۷۲ش، اکثر مردم بومی آن، خانه‌های خود را ترک کرده اند.

این روستا از دو جهت مورد توجه و علاقه مردم فیروزآباد است؛ یکی به سبب وجود آرامگاه «سید داود فهلوی» که از زهاد و عرفای صاحب‌نام قرون گذشته این دیار بوده و دیگر به خاطر جاذبه زیست‌محیطی منطقه است که از مصادیق آن می‌توان به چشمه‌های آب فراوان، دره سرسبز، مزارع برنج،

نقشه ۱. موقعیت روستای خرکه در فیروزآباد فارس و ایران (تهیه از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

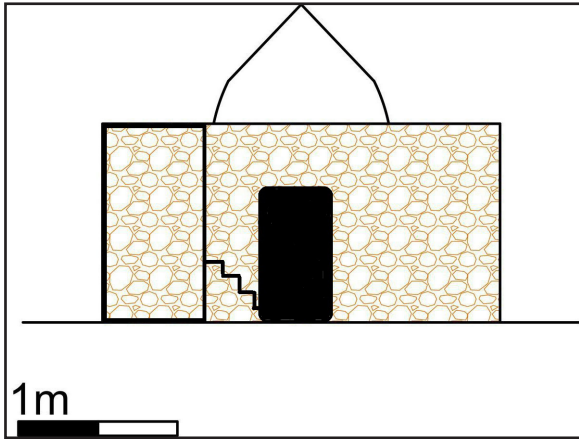
است (تصویر ۲).

در فاصله ۴۰۰ متری شرق آرامگاه سیدداود، بقعه کوچک-تری معروف به مادر آقا (سیدداود) وجود دارد (نقشه ۲؛ تصویر ۳). اهالی محل نسبت به این دو بقعه احترام و اعتقاد مذهبی ابراز می‌دارند. امروزه در پیرامون فیروزآباد، شواهدی دال بر وجود روستایی به نام فهلوی وجود ندارد. اما با توجه به وجود محل آرامگاه در روستای خرکه و همچنین انتساب نام خرکه به امامزاده، به احتمال قوی این مکان، همان روستای فهلوی سابق است.

باغ‌های انار، و موردستان منطقه اشاره کرد. گفتنی است که وجود چشمه‌های آب فراوان از دیرباز تا به امروز، موجب شکل‌گیری فعالیت‌های کشاورزی و باغداری در این دره شده و حتی بخشی از آب آن توسط یک آبراهه به طول هشت کیلومتر که در بدنه صخره کنده شده، از دوره ساسانی تا به امروز در زمین‌های کشاورزی روستای بایگان در غرب دشت فیروزآباد استفاده شده است (احمدی، ۱۳۹۳: ۸۶). سیستم آبی در تمامی زمین‌های قابل کشت این دره کوهستانی به کار رفته و امکان انتقال آب به درون مجموعه را فراهم کرده

تصویر ۲. موقعیت بنای امامزاده خرکه و مادر امامزاده و همچنین منابع آب و مزارع اطراف آن در تصویر هوایی (مأخذ: GoogleEarth).

نقشه ۲. نمای بقعه مادر آقا (ترسیم از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

تصویر ۳. نمای روبه‌روی بقعه مادر امامزاده داوود (عکس از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

۲.۴ ویژگی‌های ساختار معماری بنای امامزاده داود «خرقه» در حال حاضر مجموعه‌ای امامزاده سیدداوود (خرقه) یکی بناهای معماری دوره اسلامی منطقه به شمار می‌رود. این بنا در طول زمان دچار تغییر و تحولات فراوانی شده است. این مجموعه شامل یک بنای گنبددار مرکزی و حجره‌های متصل به آن است. پلان بنا با طرح چلیپایی، از یک فضای مستطیل شکل به ابعاد 22×25 متر تشکیل شده است. طول اضلاع بخش چلیپایی $4/43$ متر است و چهار بازو به اضلاع تقریبی $1/12$ و $1/63$ متر آن را در بر گرفته است (نقشه ۴).

در حال حاضر بر فراز بنا گنبد ناری دوپوسته پیوسته‌ای قرار دارد که به نظر می‌رسد، بارها بازسازی شده است. ارتفاع این گنبد $3/20$ متر و قطرش $3/40$ متر است. با احتساب ارتفاع گنبد، ارتفاع کل بنا ۹ متر است. با تفکیک طبقات، بخش همکف بنا حدود ۲ متر، طبقه دوم $1/40$ متر و طبقه

سوم که گنبد بر روی آن قرار گرفته، حدود $1/80$ متر بلند دارد (تصویر ۴). چهار روزه در چهار سوی فضای زیر گنبد تعبیه شده که روشنائی فضای داخلی بنا را تأمین می‌کرده است. گنبدخانه دسترسی فضا را در چهار سو با سایر بخش‌ها امکان‌پذیر می‌سازد (نقشه ۵).

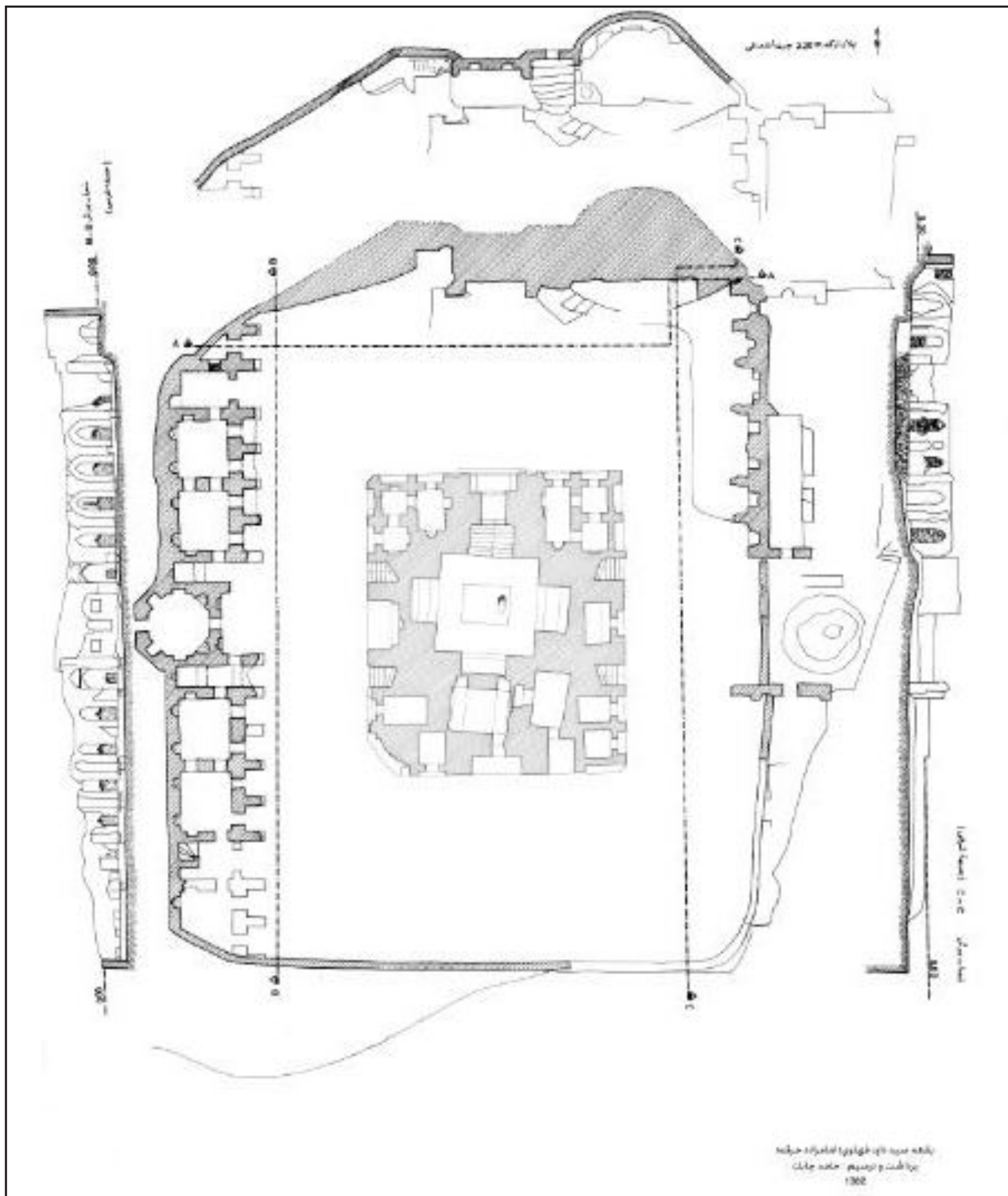
از تزیینات مهم بنای آرامگاهی خرقه کاربردی زیر گنبد آن است. کاربردی مذکور در فضای زیر گنبد از نوع رسمی یک پا است و یک ستاره شانزده‌وجهی را به وجود آورده است. این نوع کاربردی با توجه به مصالح سنگی به کاررفته در آن، در نوع خود کم‌نظیر و قابل تأمل است. در حال حاضر از پوشش گچ بر سطح زیرین گنبد بهره گرفته شده است (تصویر ۵). در بخش‌هایی از فضاهای داخل بنا نیز کاربردی سنگی قابل مشاهده است (تصویر ۶).

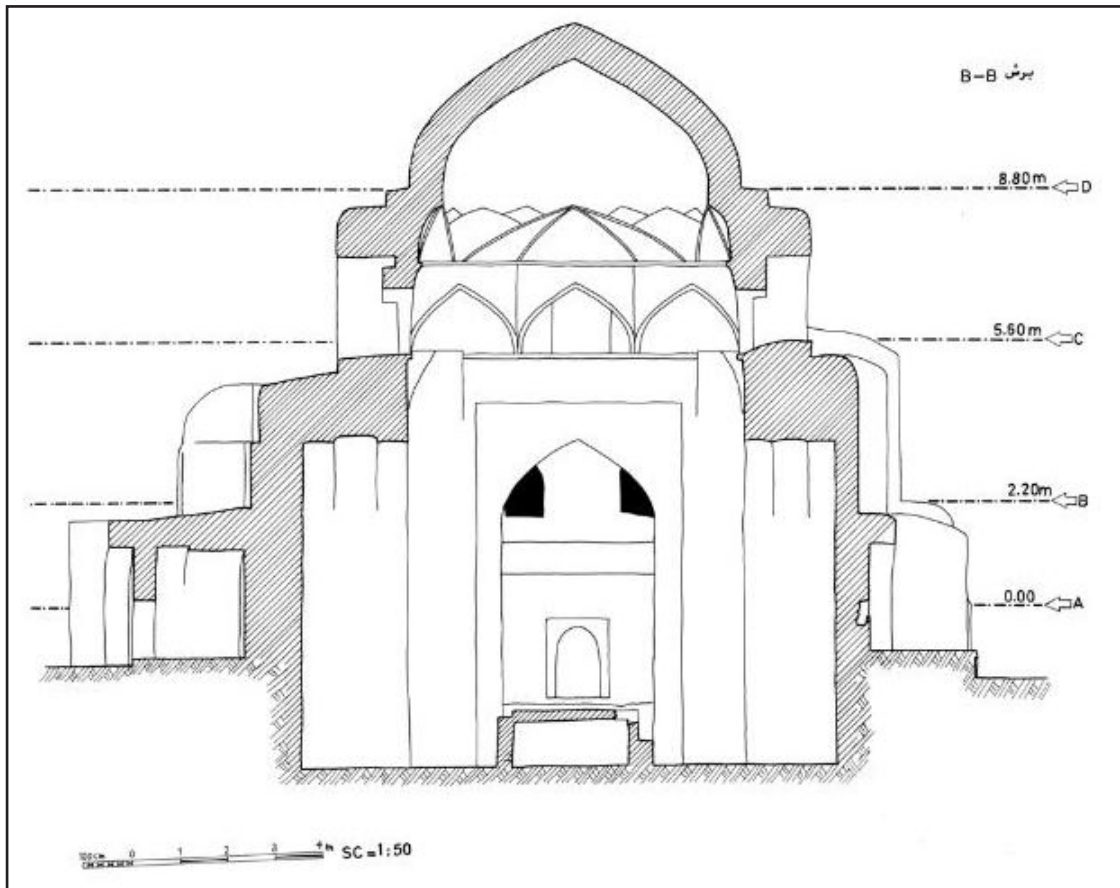
تصویر ۵. کاربردی زیر گنبد بنای خرقه (عکس از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

تصویر ۴. تفکیک فضایی طبقات بنای خرقه (عکس از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

شکل ۴. پلان مجموعه آرامگاه خرقه و طرح چهار بازویی (ترسیم از: چاپک، ۱۳۸۲).

نقشه ۵. برش بنای خرقه (ترسیم از: چاپک، ۱۳۸۲).

عریض و متناسب با بنا است. ورودی سرداب با طاقی جناغی، در میانه ایوان تعبیه شده است. در کناره‌های مدخل ورودی بنا دو سکوی قرینه قابل مشاهده است. در سمت چپ ورودی بنا، کتیبه‌ای کوفی و ناخوانا قرار گرفته است. در اطراف در چوبی بنا و بالای طاق ورودی، تزیینات گچبری با طرح گل و بوته وجود دارد که به نظر می‌رسد در دوره‌های اخیر با رنگ سبز پوشیده شده است (تصویر ۷). درگاه ورودی مجموعه حدود ۳ متر از حیاط و ورودی هسته مرکزی امامزاده بالاتر است و با ۱۲ پله به کف حیاط می‌رسد.

مقبره در طبقه زیرین و ۲/۲۵ متر پایین‌تر از ورودی بنا قرار گرفته است. این اختلاف سطح با ۹ پله با ارتفاع تقریبی ۲۵ سانتی‌متر حل شده است. چهار رشته پلکان در دو ضلع شرقی و غربی بنا جهت راه‌یابی به طبقات بالا تعبیه شده است. ارتفاع پله‌ها ۲۵ سانتی‌متر و طول آن ۱/۵ متر است و هرچه پله‌ها بالاتر می‌روند از طول‌شان کاسته می‌شود (نقشه ۶). بقایای یک ایوان کم‌عمق در ضلع غربی بنا قابل مشاهده است (تصویر ۸). روبه‌روی این ایوان، ایوان دیگری قرار دارد و در اطراف آن حجره‌هایی به چشم می‌خورد.

تصویر ۶. نحوه اجرای کاربردی در اتاق‌های جانبی بنا (عکس از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

در حال حاضر پوشش بیرونی گنبد به رنگ سبز است. با توجه به مطالعات میدانی، برای مهار گنبد از چوب سرو کوهی استفاده شده است. سردر ورودی بنا در جهت شمال قرار دارد. این سردر به شکل ایوانی بزرگ با طاق هلالی

گچبری‌ها

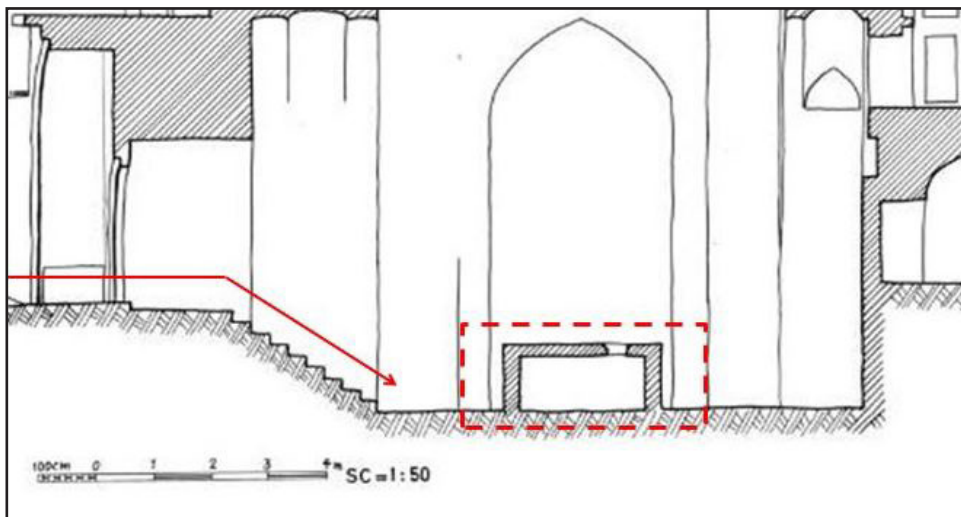
محل قرار گرفتن کتیبه

تصویر ۷. محل قرار گرفتن کتیبه و تزیینات گچبری طاق ورودی، نمای شمالی بنای خرقة (عکس از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

بخش دوم بنا شامل حیاط و حجره‌هایی است که دورتادور آن را فراگرفته است. امروزه تنها حجره‌های بخش غربی مجموعه بر جای مانده است که شامل ۱۱ حجره است. احتمالاً در بخش شرقی نیز همین تعداد حجره وجود داشته است. اما در بخش‌های شمالی و جنوبی آثار چندانی از حجره‌ها باقی نمانده و به قبرستان تبدیل شده است. در خصوص معماری حجره‌های متصل به بنا باید گفت که پیش‌طاق آن‌ها یک عقب نشستگی در ورودی خود دارد. این پیش‌طاق‌ها با اختلافی اندک دارای طاق تیزه‌دار و عریض هستند. درگاه درونی آن‌ها نیز دارای طاق هلالی و کم‌عرض با مقیاس انسانی است (تصویر ۹). افزون بر موارد یادشده،

تصویر ۸. ایوان مسدودشده در ضلع غربی بنا و پلکان‌های منتهی به طبقات بالای خرقة (عکس از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

نقشه ۶. دستیابی به سرداب بنا از طریق پلکان (ترسیم از: چاپک، ۱۳۸۲).

تصویر ۱۱. شومینه‌های یکی از حجره‌های پیرامون آرامگاه خرّقه (عکس از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

در برخی قسمت‌های از سطوح خارجی بنا با اندود گچ پوشیده شده است. در حال حاضر، مصالح اصلی ساخت بنای خرّقه سنگ و قلوه سنگ و گچ است.

مقایسه و بررسی تطبیقی بنای آرامگاهی خرّقه

در شکل‌گیری یک مکان آرامگاهی عوامل متعددی مؤثر اند. در بعضی مواقع با یک انتقال طبیعی مقبره می‌توانست از همان پیرامون خود تقدس کسب کند و به تدریج مکانی مکمل برای عبادت شود و گاه اتفاق می‌افتاد که هویت صاحب اصلی مقبره فراموش می‌شد و جای آن را شخصیتی می‌گرفت که بیشتر با نیازهای دینداری در آن ناحیه هماهنگ باشد (هیلن‌براند، ۱۳۸۷: ۲۷۶).

با توجه به پی‌گردی که در کف بنا صورت گرفته و پلان چهاربازویی این بنا (نوروزی، ۱۳۸۴: ۲۲۳) (نقشه ۷)، احتمال می‌رود ساختار طرح این آرامگاه از معماری چهارطاقی‌های برجایمانده از دوران ساسانی، الگو پذیرفته است (نک: نقشه ۴). در میان بناهای محدود به این منطقه، پلان چهارطاقی سلّمت‌آباد در دشت فیروزآباد شباهت بسیاری به پلان بنای امامزاده خرّقه دارد. این بنا متعلق به سده هشتم هجری است (نقشه ۸).

طاق ورودی برخی از این حجره‌ها مسطح است. از نکات قابل تأمل، ارتباط غیر مستقیم حجره‌ها با فضای مقدس حرم است (تصویر ۱۰). اندازه ارتفاع طاق‌نماهای حجره‌ها به طور تقریبی ۲/۷۰ متر و عرض‌شان ۱ متر است.

تصویر ۹. ورودی حجره‌های متصل به بنای خرّقه و نوع طاق هلالی آن (عکس از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

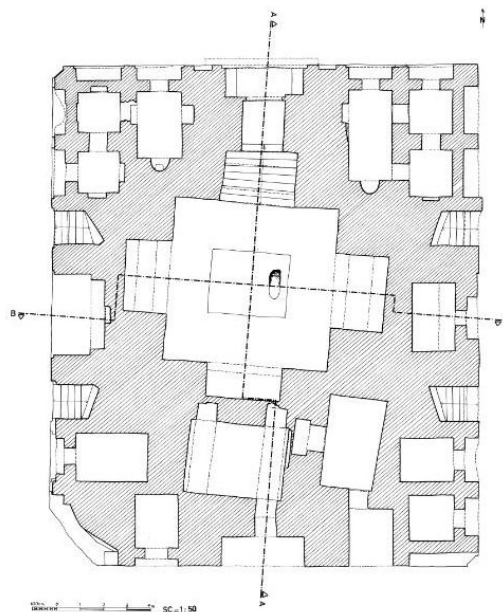

تصویر ۱۰. حجره‌های منفصل در پیرامون بنا (عکس از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

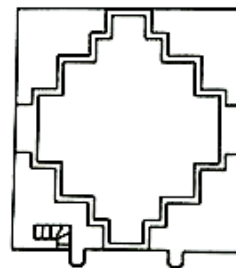
از نکات قابل تأمل، تعبیه دو بخاری دیواری (شومینه) در حجره‌ها است (تصویر ۱۱). البته در کوچکتر، یک شومینه تعبیه شده است. قرارگیری مجموعه خرّقه در یک دره کوهستانی برف‌گیر انگیزه ایجاد این شومینه‌ها شده است.

نحوه قرارگیری پله‌ها در کنار در ورودی این چهارطاقی مشابه پله‌های امامزاده خرّقه است. ساخت‌مایه بنای سلامت‌آباد همچون بنای خرّقه، سنگ و گل و گچ است (تصاویر ۱۳ و ۱۲).

غازان‌خان با پیروی از آداب مسلمانان ایران، دستور ساخت بناهای وقفی و عام‌المنفعه را در پیرامون مقبره خود در سلطانیه صادر کرد. هرچند آرامگاه‌سازی در این دوره تنها در انحصار سلاطین نبوده و افراد نیکوکار و هنردوست هم در این کار پیش قدم می‌شدند (پلر و بلوم، ۱۳۸۸: ۱۷-۲۰). گنبد سلطانیه ساختاری سه‌طبقه‌ای با گنبدی بر فراز خود دارد و از این حیث نمونه‌ای قابل مقایسه با بنای آرامگاهی خرّقه به شمار می‌رود. از سویی گنبدخانه بنای آرامگاهی خرّقه نیز با گنبدخانه مدرسه حسینیان یزد که متعلق به سده هشتم هجری است، به لحاظ نمای بیرونی و مطبق بودن شاکله بنا، با بنای خرّقه قابل مقایسه است. این مدرسه که توسط سیدشرف‌الدین حسین، پدر امیر معین‌الدین اشرف در سال ۷۲۶ق ساخته شده و اکنون به «گنبد هشت» شهرت دارد، از گنبدخانه و صحنی هشت‌ضلعی تشکیل شده است (تصویر ۱۴) (فرهمند بروجنی و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۰۰). تکنیک سبک‌سازی بنای خرّقه که اساس آن مربوط به دوره ایلخانی و تیموری است با برخی از گنبدخانه‌ها و سازه‌های آرامگاهی این دوره قابل مقایسه است. معماری دوره ایلخانی در ادامه معماری دوره سلجوقی قرار دارد. ساخت گنبدها در این دوره به شیوه سلجوقی ادامه یافت. هرچند در این زمان ایوان‌ها مرتفع و کم‌عرض و دیوارهای بنا باریکتر شد. بیشتر بناهای دوره ایلخانی به دست معماران و هنرمندان محلی ساخته شد (کیانی، ۱۳۸۳: ۵۷). با توجه به ویژگی‌های ظاهری و مقایسه گنبد بنا نمی‌توان تعلق آن به دوره خاصی را با قطعیت اعلام کرد. چراکه به نظر می‌رسد

نقشه ۷. پلان مجموعه آرامگاه خرّقه با طرح چهاربازویی (ترسیم از: چابک، ۱۳۸۲).

نقشه ۸. طرح شماتیک از پلان چهارطاقی سلامت‌آباد (مأخذ: نوروزی، ۱۳۸۴: ۲۴۳).

تصویر ۱۳. نحوه قرارگیری پلکان در بنای خرّقه (عکس از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

تصویر ۱۲. قرارگیری پلکان در چهارطاقی سلامت‌آباد (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۴: ۲۴۳).

تصویر ۱۵. کاربندی گنبد چهارطاقی سلامت‌آباد
(عکس از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

تصویر ۱۴. مدرسه حسینیان، گنبد هشت
(مأخذ: فرهنگ بروجنی، ۱۳۹۱: ۹۹).

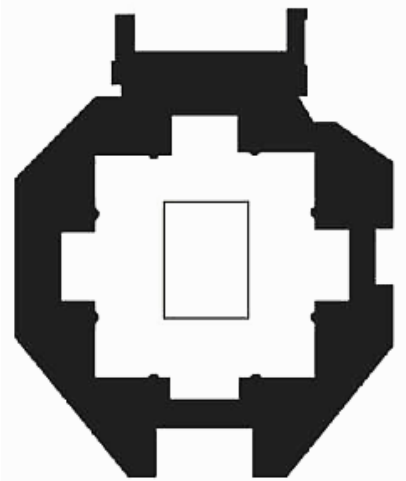
تصویر ۱۶. کاربندی گنبد بازار مقابل محله مسجد ساروتقی اصفهان
(عکس از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

با مطالعه منابع تاریخی می‌توان دریافت که پیشینه ساخت مجموعه آرامگاهی در محدوده جغرافیایی مورد مطالعه به سده چهارم هجری بازمی‌گردد. در کتاب فردوس المرشدیه چنین آمده: «یکی از مریدان شیخ کازرونی پس از مرگ شیخ، با کمک یاران خود، مسجدی از سنگ و گل در کازرون می‌سازد، سپس در اطراف آن رباط و خانه‌ای بنا می‌کند و پس از مرگ او هم، این ابنیه به صورت مجتمع آرامگاهی و خانقاه مرشدی در می‌آید» (محمود بن عثمان، ۱۳۳۳: ۳۲). با این تفاسیر، احداث مقابر گنبددار از قرن سوم و زیارت آنها از قرن چهارم هجری معمول شده است. از سده ششم هجری به بعد نیز، در سراسر جهان اسلام، انواع آرامگاه‌ها به وفور یافت می‌شود (گرابر، ۱۳۵۷: ۲۲) و سنت ساخت مجموعه‌سازی آرامگاه‌ها در اوایل قرن هشتم هجری شدت می‌یابد. بسیاری از بناهای آرامگاهی متعلق به این دوره به لحاظ جنبه‌های گوناگون ساختاری و کالبدی با یکدیگر

سقف گنبد پیش از این، فروریخته و بعدها مرمت شده است (نوروزی، ۱۳۸۴: ۲۲۳).

شواهد گویای این امر است که این گنبد در دوره صفوی بازسازی شده است. در دوره صفویه، مسلک تصوف در ناحیه فارس، همچون نقاط دیگر ایران، رفته‌رفته رواج و رونق خود را از دست داده و در اواخر قاجاریه از حرکت باز ماند (کیانی (میرا) ۱۳۶۹: ۲۱۳). همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، یکی از تزیینات بنای آرامگاهی خرّقه، کاربندی زیر گنبد است. «کاربندی مانند دیگر عناصر معماری، در ابتدا نقشی کاربردی داشته است. نکته مهم در کاربندی بنای خرّقه، ایجاد آن در جهت تحمل وزن گنبد بوده و بر جنبه تزیینی آن ارجحیت دارد. کاربندی تا پیش از سده هفتم هجری فقط به کارکرد سازه‌ای مورد استفاده قرار می‌گرفت، اما بعد از این دوره هم به صورت سقف باربر اصلی و هم به صورت سقف آمودی و کاذب به کار رفته است» (بزرگمهری، ۱۳۸۵: ۷). کاربندی بنای چهارطاقی سلامت‌آباد در دشت فیروزآباد که تا به امروز برجای مانده، نمونه قابل مقایسه با کاربندی سنگی فضای داخلی آرامگاه خرّقه است (تصویر ۱۵). همچنین اجرای کاربندی و نوع آن در بنای خرّقه، قابل مقایسه با تزیین کاربندی گنبد بازار مقابل محله مسجد ساروتقی اصفهان از بناهای دوره صفویه است (تصویر ۱۶).

قابل مقایسه هستند. بنای بقعه امامزاده خدیجه خاتون قم از دیگر بناهای دوره ایلخانی است که در درون یک گورستان واقع شده است. پلان بنا از داخل به صورت چهارضلعی متساوی الاضلاع است و هر ضلع آن دارای صفا‌ای است که پلان را به طرح چلیپایی شبیه می‌سازد (نقشه ۹) (پیرحیاتی و دیگران، بی‌تا: ۹). از دیگر بناهای آرامگاهی به سبک آذری مجموعه شیخ احمد جام است که از سده ششم تا دوره قاجار ساخته شده است. در این مجموعه و در قسمت میان‌سرای آن گنبدخانه‌ای است که تهرنگی همانند چهاربازو یا چلیپا دارد (پیرنیا، ۱۳۸۳: ۲۵۷).

نقشه ۹. پلان بقعه امامزاده خدیجه خاتون (مأخذ: پیرحیاتی و همکاران، بی‌تا، ۹).

پلان مرکزی یا حرم اصلی این بناها، همانند بنای خرقة ساختاری چلیپایی دارند. در قسمت مرکزی و چلیپایی بنا، فضا به چهارسو بسط داده شده و با بهره‌گیری از گنبدخانه‌ای با سایر فضاها در ارتباط است. «در دوره ایلخانی سرداب‌ها در قسمت ورودی، طاق کوتاه نوک‌تیزی داشتند که به مشرق بنا باز می‌شد و از آنجا برای ورود به سرداب و نور گرفتن از آن استفاده می‌شد. وجود سرداب باعث می‌شد که سطح بنای مقبره، حدود یک متر یا بیشتر از سطح زمین بالاتر باشد، به طوری که برای ورود به آن از چند پله می‌گذشتند» (ویلبر، ۱۳۶۵: ۹۶). در بنای امامزاده خرقة، محل دفن سیدداود فهلوی درست در زیر گنبد قرار گرفته و مشابه سرداب‌های دوره ایلخانی نیست.

نظام خانقاهی ابداعی شیخ ابوسعید، متشکل از مجموعه بناهای عام‌المنفعه‌ای بوده که برای رفع نیازهای دراویش و مسافران ساخته شده بوده و به نوعی نیاز آنها را به بیرون از فضای خانقاه کمتر می‌کرده است. از جمله این بناها می‌توان به حجره‌ها، وضوخانه و آشپزخانه در زمان حیات شیخ و

مسجد، کاروانسرا، بازار، حمام و اشاره کرد (حسینی، ۱۳۸۸: ۲۰). از این رو حیاط مربع و یا مستطیل با حجره‌هایی در یک یا دو طبقه در اطراف حیاط و یک حوض در وسط حیاط و حجره‌های کوچکی برای چله نشینی و تزکیه نفس طرح اصلی خانقاه‌ها را تشکیل می‌داد. «اگرچه در دوره اسلامی ساختمان با مصالح آجری بیشتر رواج داشته است، با این حال در هر دوره چندین ساختمان از قلوه‌سنگ و آجر دیده می‌شود. بنا بر عقیده ویلبر، مقبره پیر بکران در حوالی اصفهان تنها ساختمان برجای‌مانده از دوره ایلخانی است که با این مصالح برپا شده است» (ویلبر، ۱۳۶۵: ۵۶). بنابراین می‌توان بنای خرقة را یکی از معدود بناهای ساخته‌شده از سنگ به عنوان مصالح بوم‌آورد در دوره ایلخانی به شمار آورد. در بنای خرقة رفتارهای فرهنگی آیینی ویژه‌ای انجام می‌شود. در قسمت پایین دیوار سمت قبله بنا چاهی وجود داشته که زوار حین اعمال زیارت دستمالی (تکه پارچه‌ای جهت تبرک) را به جهت حاجت‌روایی درون چاه می‌انداختند. البته این چاه حدود دو دهه قبل پر شده است و امروزه این رفتار آیینی با انداختن تکه پارچه‌ای به سمت بالای تنها طاقچه فضای مقبره تداوم یافته است (تصویر ۱۷). مشابه این رفتار فرهنگی را می‌توان در محوطه غار مقدس سلطان پیر غیب در ۲۶ کیلومتری شرق دشت فیروزآباد مشاهده کرد. با توجه به طولانی بودن مسیر غار، برای رسیدن به انتهای آن باید از دالانی تنگ و کم‌عرض عبور کرد (تصویر ۱۸). ادامه مسیر غار به فضای بزرگی منتهی می‌شود. در این فضا حوضچه آب از جنس سنگ وجود دارد که مورد احترام زائران است. در این مکان نیز رفتاری مشابه آیین آرامگاه امامزاده داود (پرتاب کردن تکه پارچه‌ای به جهت تبرک) انجام می‌شود (تصویر ۱۹).

تصویر ۱۷. محل انداختن پارچه به جهت حاجت در دیوار قبله داخل فضای امامزاده داود (عکس از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

تصاویر ۱۸ و ۱۹. بخش ورود به فضای انتهایی غار و داخلی غار سلطان پیروغیب (عکس از: نگارندگان، ۱۳۹۵).

جاده آسفالته و دسترسی آسان به آن، این سنت از یاد رفته است. این پژوهش گام کوچکی بود در راستای تبیین هویت اجتماعی و کارکرد این مجموعه در ادوار گذشته. امید است با مطالعات گسترده‌تر و جامع‌میدانی در این مکان، درکی درست و منطقی و شناخت بهتر از آن حاصل شود و به حقیقت وجودی این مجموعه پی ببریم.

سیاسگزاری

از آقای حامد چابک برای در اختیار نهادن طرح و پلان بنای آرامگاهی خرقة کمال سیاسگزاری را داریم

۶. نتیجه‌گیری

مجموعه آرامگاهی خرقة یا امامزاده داود به دلیل شکل و ساختار معماری ویژه خود و همچنین ارتباط آن با رفتارهای آیینی، قابل توجه است. ساختار معماری بوم‌آورد و مهندسی حساب‌شده بنا، ساختار چلیپایی حرم اصلی و موقعیت قرارگیری مقبره، وجود سلسله‌مراتب فضایی در رسیدن به مزار و به‌کارگیری مفاهیم نمادین و ارتباط با طبیعت، استفاده از کاربردی‌های کاربردی و تزئینی منحصر به فرد با مصالح سنگی از ویژگی‌های شاخص و قابل تأمل این بنا است.

با وجود آنکه کتیبه کنار ورودی بنا قابل خواندن نیست اما ویژگی‌های ساختاری و کالبدی بنا و مطالعات تطبیقی صورت گرفته، تاریخ احداث این سازه را سده هشتم هجری نشان می‌دهد. مطالعه تطبیقی آرامگاه خرقة نشان می‌دهد که این بنا در ابتدا به عنوان خانقاه پی‌ریزی شده است. چراکه حجره‌های متصل و پیرامون بنا بر خانقاه بودن هسته اولیه آن تأکید می‌ورزند. به نظر می‌رسد کاربری حجره‌ها احتمالاً محل تدریس و علم‌آموزی طریقت کازرونیه (مرشدیه) بوده است. اما پس از دفن سید داود فهلوی در این مکان، به سنت بناهای آرامگاهی دوره ایلخانی ساختاری خانقاهی - آرامگاهی پیدا می‌کند. از دلایل این امر می‌توان به اختلاف ارتفاع صحن اصلی با حیاط و درگاه ورودی کل مجموعه و انحرافی که هسته مرکزی (طرح چلیپایی) نسبت به کلیت پلان بنا دارد، اشاره کرد. الحاقات سازه‌ای و تزئینی در دوره صفویه به استمرار و حیات اجتماعی بنا در دوره‌های متأخر تأکید می‌ورزد. با توجه به قرارگیری این مجموعه بر سر یکی از راه‌های ارتباطی فیروزآباد به فراشبند، این مجموعه می‌توانسته استراحتگاهی برای کاروان‌ها باشد. از سوی دیگر تا چند دهه قبل، اهالی فیروزآباد با انگیزه زیارت، مدتی را در این محل اقامت می‌کردند اما امروزه با توجه به احداث

منابع

- احمدی، حسام‌الدین، ۱۳۹۳، بررسی و شناسایی شیوه‌های انتقال آب دشت فیروزآباد در دوره ساسانی و اوایل اسلامی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد باستان‌شناسی، دانشکده مرمت، دانشگاه هنر اصفهان.
- ابن‌جوزی، عبدالرحمن بن علی. (۱۳۶۸). تلبیس ابلیس. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- احمد جام نامقی. (۱۳۸۹). سراج‌السائرین. مقدمه، تصحیح و توضیح حسن نصیری جامی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- بزرگمهری، زهره. (۱۳۸۵). هندسه در معماری. تهران: انتشارات میراث فرهنگی.
- بلر، شیلا و جانان‌ام بلوم. (۱۳۸۵). هنر و معماری اسلامی. ترجمه اردشیر اشراقی. چ ۲. تهران: سروش.
- پیرحیاتی، مهدی و عبدالله نصرالهی و ابوذر هادی. (بی‌تا). با نگاهی ویژه بر معماری و تزئینات بنای امامزاده خدیجه خاتون (س) شهر قم، ص ۱۹-۱.
- پیرنیا، محمدکریم. (۱۳۸۳). سبک‌شناسی معماری ایرانی. تهران: سروش دانش.
- حسینی، سیدهاشم. (۱۳۸۸). «بررسی روند شکل‌گیری مجموعه‌های آرامگاهی در معماری ایران دوره اسلامی؛ بنابر

- محمود بن عثمان. (۱۳۳۳). فردوس المرشديه في اسرار الصمديه (سیرت نامه شيخ ابواسحاق كازروني). تصحيح و مقدمه ايرج افشار. ج ۱. تهران: طهوري.

- محمد بن منصور. (۱۳۸۹). اسرار التوحيد في مقامات الشيخ ابوسعید. مقدمه، تصحيح و تعليقات، محمدرضا شفيعی كدكنی. ج ۲. تهران: آگه.

- مشتاق، خليل. (۱۳۸۷). هنر و معماری ایران در دوره باستان و دوره اسلامی. ج ۱. تهران: انتشارات آزاداندیشان.

- موسوی حاجی، سید رسول و مازیار نیکبر. (۱۳۹۳). هنرهای کاربردی دوره اسلامی. ج ۱. تهران: سمت.

- نوروزی، رضا. (۱۳۸۴). بررسی باستان شناسی فیروزآباد - فارس. شیراز: انتشارات میراث فرهنگی و بنیاد فارس شناسی.

- ویلبر. دونالد نیوتن. (۱۳۶۵). معماری اسلامی ایران در دوره ایلخانی. ترجمه عبدالله فریار. ج ۲. تهران: علمی و فرهنگی.

- هیلن براند، رابرت. (۱۳۸۷). معماری اسلامی. ترجمه ايرج اعتصام، تهران: حوزه معاونت شهرسازی و معماری.

- یغمایی، حبیب. (۱۳۳۹). ترجمه تفسیر طبری. ج ۱. تهران: چاپخانه دولتی ایران.

<http://www.googleEarth.com> (12:35 pm, 12/05/2016).

آراء ابوسعید ابوالخیر». در نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، ش ۳۸، ص ۱۵-۲۴.

- خواجه عبدالله انصاری هروی. (۱۳۸۶). طبقات الصوفیه. مقابله و تصحيح محمد سرور مولائی. تهران: توس.

- شيخ الحكمايی، عمادالدين و هايده لاله. (۱۳۸۷). «بناهای معروف به ابواسحقیه در ایران و سرزمین های اسلامی». در مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، دوره ۵۹، ش ۱۸۶-۱۸۴، ص ۱۱۱-۱۴۲.

- فرمند بروجنی، حمید و عباس عابد اصفهانی و طاہره شیشه‌بری. (۱۳۹۱). «شناخت مواد و فنون دیوارنگاری پنج بنای دوره ایلخانی شهر یزد». در نشریه مرمت آثار و بافت های تاریخی، فرهنگی، سال دوم، ش ۴، ص ۹۷-۱۱۲.

- قشیری، ابوالقاسم. (۱۳۸۸). رساله قشیریه. ترجمه ابوعلی حسن بن احمد عثمانی. با تصحیحات و استدراک بدیع الزمان فروزانفر. تهران: علمی و فرهنگی.

- قیومی بیدهندي، مهرداد و سینا سلطانی. (۱۳۹۳). معماری گمشده: خانقاه در خراسان سده پنجم. در دوفصلنامه مطالعات معماری ایران، ش ۶، ص ۶۵-۸۵.

- کیانی (میرا)، محسن. (۱۳۶۹). تاریخ خانقاه در ایران. تهران: طهوري.

- کیانی، محمدیوسف. (۱۳۸۳). تاریخ هنر معماری ایران در دوره اسلامی. تهران: سمت.

A Research on Architectural Structure of Khergheh Mausoleum in Firouzabad of Fars

Hessamoddin Ahmadi

Ph.D. Candidate in Archaeology, Isfahan University of Art

Fakhreddin Mohammadian

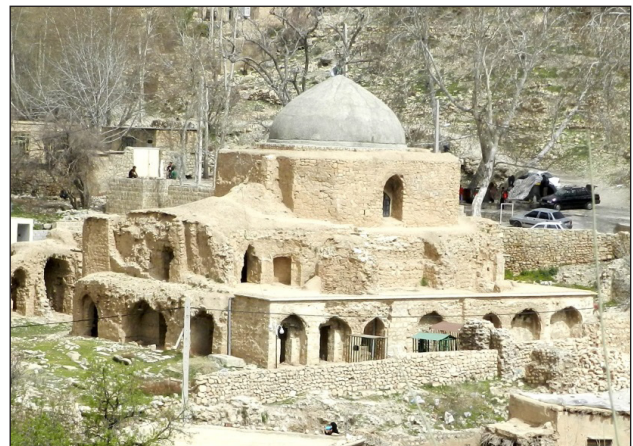
Ph.D. Candidate in Archaeology, Mazandaran University (Corresponding Author)

Khadijeh Sharif Kazemi

Ph.D. Candidate in Archaeology, Hamadan Bu-Ali Sina University

Abstract

Mausoleums have always had a prominent status in human being's culture and civilization and constitute a large part of development of architecture through the course of history. Formation and identity of most of these buildings depend on religious figures and or local and regional high-ranking persons. Through the Middle Ages, a majority of society tended to Sufism and governments supported Sufis. This brought them a very prominent social and political status. This process needed places for growth of their social identity and social convergence. It seems that architecture of Khergheh Building which is the research subject of this paper is among a series of mausoleums including Shah Nematollah Vali, Sheikh Abdol-Samad Natanz and Sheikh Ahmad Jam Bastam and all of these monuments are related to Sufism which were widely accepted by the society of the then time. Actually, this mausoleum belongs to Seyyed Dāvūd Fahlavi, one of the Sufis of 8th century Hegira in a village named "Khergheh" at the vicinity of Firouzabad Road to Farāshband. It neighbours the cemetery of that area. As the locals highly respect this mausoleum, it has kept its social and cultural identity alive. This complex enjoys a central domed building along with several chambers attached to it. The plan of the building is criss-crossed and the dome chamber makes it available to reach other spaces in all four directions. One of the prominent features of this monument is *Korband* decorations on the ceiling of the dome. This paper tries to answer two questions: 1) what are the nature and function of this mausoleum with regard to the regional history and culture? 2) Regarding to its architecture specifications, when was it constructed? This research attempts to find logical and methodological answers and tries to clarify the architectural structure and explains how the tetragonal spaces in the first floor have been transformed into hexagonal spaces in the second floor. In addition, this article aims at understanding its cultural and social identity in respect to its function in

Spatial Separation of Floors in Khergheh mausoleum

different Islamic period. The paper enjoys research historical-analytical method. The required historical data was gathered through library studies. Then the data was documented and the plan of the building was prepared through field surveys and studies. As there exists no comprehensive study on the relation between the architectonic structure of this building and its function through different Islamic period, this paper is of paramount importance. Based on the findings and with respect to its structural characteristics and comparative studies, this structure dates back to the 8th century Hegira. In addition, this building has been originally constructed based on the Sasanian Chārtāghī's and local architectonic specifications. Then later in parallel with ritualistic and social identity of the region, it has been transformed into a ribat (Khanqah) and mausoleum.

Keywords: *Khergheh mausoleum, architecture, Sufism, Firouzabad of Fars.*

ATHAR

SCIENTIFIC, TECHNICAL and ART QUARTERLY

SCIENTIFIC, TECHNICAL & QUARTERLY

No. 79,

Winter 2018

Abstracts

- **A Research on Architectural Structure of Khergheh Mausoleum in Firouzabad of Fars** 3
Hessamoddin Ahmadi, Fakhreddin Mohammadian, Khadijeh Sharif Kazemi
- **A Study on Ancient Metal Works in Meymeh of Isfahan, Based on Petrography of Metal Slags** 4
Ali A'rab, Seyyed Iraj Beheshti
- **Re-identification of Vaqfabad Qanat in Yazd, An Urban Landscape in eighth and Fourteenth Centuries Hegira** 5
Ali-Asghar Semsar Yazdi, Ameneh Karimian
- **A Summery on the Methodology of Buffer Zone for the Ancient Jey in Isfahan** 6
Leyla Zaker Ameli
- **Southern Riversides of Araxes River through the Passage of Time, A Glance on Spatial and Time Dispersion of Settlements** 7
Sepideh Maziar, Ali Zalaghi
- **A Study on Mehmandūst Tower** 8
Negar Yousefi
- **Preliminary Report on the First Season of Archaeological Survey and Reconnaissance in Town of Qal'eh Ganj** 9
Mohammad Mortezaie, Salman Anjomrouz

In the Name of God

ATHAR

SCIENTIFIC, & TECHNICAL and ART QUARTERLY

No. **79**,
Winter 2018

ISSN: 1024-2647

EISSN: 22-35-41

Owned by: The Research Institute of Cultural Heritage and Tourism (RICHT)

Managing Editor: Jalil Golshan

Editor-in-Chief: Mahnaz Ashrafi

Editorial Board:

Seyed Mohsen Habibi (Ph.D), Farhad Tehrani (Ph.D), Seyed Hosein Bahreini (Ph.D), Mohammad Rahim Sarraf (Ph.D), Mehrdad Ghayomi Bidhendi (Ph.D), Hamideh Choobak (Ph.D), Mahnaz Ashrafi (Ph.D), Ali Zamani Fard (Ph.D)

Executive Director: Mohammad Ali Mokhlesi

Deputy Editor-in-Chief: Zatollah Nikzad

Editor: Abdollah Moazenzadeh Kolour

Translation into English: Shervin Moazami Goudarzi

Type and Layout: Nourbakhsh

Circulation: 1000 Editions

Secretariat: No. 2, Prof. Rolin St., 30tir st. Imam Khomeini St.

P.O. Box: 1136913431

Website: Journal.richt.ir/athar

E-mail: atharmiras@gmail.com

Price: 120000 Rials

Reviewer of the Articles:

This Issue:

Mahnaz Ashrafi, Alireza Anisi, Ali Aadraei, Behrooz Emrani, Majid Labaf Khaniki, Fathollah Niazi, Reza Nourozi, Zatolaah Nikzad

- Quotations from the contents of *Athar* are allowed under the condition that faithful reference to the article and the journal accompanies each.

- Contents of the articles shall not, necessarily, be regarded the *Athar* board's ideas.